

Társadalmi jól-lét jellegzetességek és a területi, társadalmi meghatározottságok⁶⁶

Berki Márton – Halász Levente

Bevezetés

Ez a tanulmány a 100 000 főnél népesebb kilenc magyarországi nagyvárosokban és térségükben élő lakosság (stiglitz-i értelmezésű) társadalmi jól-létének jellegzetességeit mutatja be, azok területi és társadalmi differenciáltságait, valamint a legfontosabb különbségek meghatározó mechanizmusait.

Az eddigi jól-lét kutatások és kvantifikációs kísérletek döntő többsége *országos léptékű* (azaz az egyes államok jól-lét szintjeit veti össze különböző mérőszámok alapján), s mindmáig viszonylag kevés országos szint alatti (regionális és/vagy települési léptékű) vizsgálat látott napvilágot. Ennek megfelelően az egész jól-lét gondolatkörben – a Stiglitz-jelentést megelőzően, valamint a kevés kivételt leszámítva azóta is – az országos szintű (főként országokat összehasonlító) kutatások és mérési kísérletek dominálnak. Ezért is lényeges, hogy jelen vizsgálat kizárólag *nagyváros-térségi és városon belüli léptékű*.⁶⁷

A magyarországi nagyváros-térségi jól-létet középpontba állító elemzéseink során kiemelt figyelmet szenteltünk a Stiglitz-jelentés

---

⁶⁶ A publikáció az Európai Unió támogatásával, az Európai Szociális Alap társfinanszírozásával valósult meg. Készült a „Társadalmi konfliktusok – Társadalmi jól-lét és biztonság – Versenyképesség és társadalmi fejlődés” című, TÁMOP-4.2.2.A-11/1/KONV-2012-0069 azonosító számú projekt keretében.

⁶⁷ Az ehhez hasonló helyi léptékű vizsgálódások nemzetközi példáit lásd *Marks et al. (2004)*, *Steuer–Marks (2008)*, *Mguni–Bacon (2010)* munkáiban.

ajánlásainak (Stiglitz et al., 2009, 11–14.), a hazai nagyváros-térség sajátos kelet-közép-európai (posztszocialista) specifikumainak, valamint a társadalmi jól-lét *többdimenziós* természetének.⁶⁸ További fontos vizsgálati elem az egyének és háztartások jól-létének a feltérképezési törekvése, végül a jól-lét objektív és szubjektív tényezőinek egyidejű figyelembevétele (Stiglitz et al., 2009, 16.).

A helyzetet nem könnyítette meg, hogy a Stiglitz-jelentés 2009-es publikálása óta viszonylag kevés olyan anyag született, ahol konkrét alkalmazásra került sor.⁶⁹ Történtek ugyan kísérletek egyes elemeinek kiemelésére és vizsgálatára (ezek példáit lásd a jól-lét indexszel foglalkozó elméleti áttekintésben), azonban a modellt egyik munka sem teszti és értékeli teljes egészében. Mi erre tettünk kísérletet a nagyvárosi térségek esetében.

A társadalmi jól-lét stiglitzi dimenziói a hazai nagyváros-térségekben

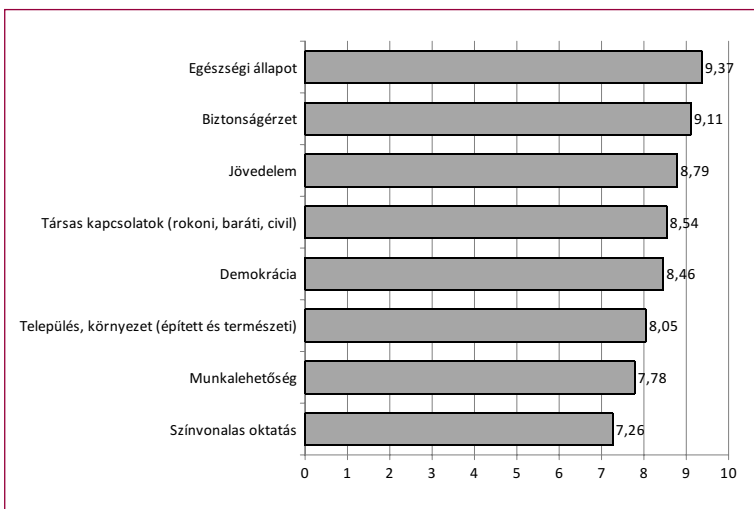
A kutatás egyik hangsúlyos elemeként a válaszadóknak a Stiglitz-dimenziókat jelölő tényezők saját életükben való *fontosságát* kellett megjelölniük (40. ábra). E véleményadatok a hazai nagyváros-térségek lakosságának jól-léti preferenciáiként is felfoghatók, és egyúttal az egyes dimenziók egymáshoz viszonyított „súlyát” is megmutatják. A megkérdezettek válaszaiból látható, hogy az első helyekre az egészségi állapotot, a biztonságérzetet és a jövedelmet rangsorolták, míg a munkalehetőséget vagy a színvonalas oktatást – noha szintén fontosnak tartották – kevésbé lényegi tényezőként fogalmazták meg.

---

⁶⁸ A nyolc jól-léti dimenziót egyrészt széleskörű tudományos kutatásokra, másrészt a jól-lét mérésére irányuló konkrét kezdeményezésekre alapozva határozták meg, s a jelentés készítői a vizsgálatok során ezek együttes figyelembevétele javasolják (Stiglitz et al., 2009, 5. ajánlás, 14–15.).

⁶⁹ „A Bizottság a jelentést egy vita kezdetének, nem pedig lezárásának szánja. A jelentés által felvetett kérdéseket komplexebb kutatások keretében kell vizsgálni. A nemzeti és nemzetközi testületeknek meg kell vitatniuk a jelentés ajánlásait, felismerni a korlátait, valamint megvizsgálni azt, hogy milyen módon tudnák a legjobban kivenni a részüket a tennivalók széles köréből, mindenki a saját nézőpontjából.” (Stiglitz et al., 2009, 18.)

40. ábra: A jóléti dimenziók szubjektív fontossága a válaszadók körében (0 = egyáltalán nem tartja fontosnak, 10 = nagyon fontosnak tartja)

Forrás: TÁMOP kérdőíves felmérés adatai alapján saját szerk.

Stiglitz-féle jóléti dimenzió	A fontosságát vizsgáló kérdőív-kérdés
Anyagi életszínvonal (jövedelem, fogyasztás, vagyon)	Jövedelem
Egészség	Egészségi állapot
Oktatás	Színvonalas oktatás
Egyéni tevékenységek (a munkát is beleértve)	Munkalehetőség
Politikai képviselet és kormányzás	Demokrácia
Társadalmi és személyes jellegű kapcsolatok	Társas kapcsolatok (rokon, baráti, civil)
Környezet (jelenlegi és jövőbeli feltételek)	Település, környezet (épített és természeti)
Bizonytalanság (gazdasági és fizikai jellegű)	Biztonságérzet

Anyagi életszínvonal (jövedelem, fogyasztás és vagyon)

A Stiglitz-jelentésben foglaltak szerint az anyagi jól-lét mérésekor a termelés helyett a *jövedelemre*, a *fogyasztásra*⁷⁰ és a *vagyonra* kell helyezni a hangsúlyt (Stiglitz et al., 2009, 12–13.). E három tényező együttes figyelembevételének háttérében az áll, hogy a jövedelem egyrészt hatással van a fogyasztás intenzitására és szerkezetére, másrészt az egyének már meglévő vagyona a fenntartható aktuális fogyasztás fontos alapját képezi. Míg az egyéni vagy háztartási bevétel összege időről-időre változhat, addig a vagyon mértéke ennél állandóbbnak tekinthető, amely által biztosítható a kiegyenlített fogyasztás. Továbbá a jelentés lényeges újítása a *háztartások léptékének* vizsgálata, amely által kivédhető az egyént érintő levonások vagy emelések torzító hatása (például az adózási törvények módosítása esetén). Szintén fontos módszertani ajánlás a jövedelem, a fogyasztás és a vagyon mediánjának és szélsőértékeinek az átlagok helyetti vizsgálata, azok ugyanis sok esetben elfedik a mögöttes eloszlási különbségeket és egyenlőtlenségeket (Stiglitz et al., 2009, 14.).

A Világbank által készített, az országokat belső jövedelmi egyenlőtlenségeik alapján összehasonlító elemzés (World Bank, 2014) eredményei szerint Magyarországra az egykori keleti blokk térségének specifikumai jellemzők.⁷¹ Ennek ellenére a magyar érték globális és európai összehasonlításban sem tekinthető kedvezőtlennek, hiszen a szomszédos országokban, sőt, az Európai Unió több tagállamában is ennél nagyobb jövedelmi különbségek mutatkoznak. Ausztriában például 6,8-szoros, Finnországban 5,5-szörös, Romániában pedig 7,5-szörös az alsó és felső decilisek közötti különbség (World Bank, 2014; Central Intelligence Agency, 2014). A GfK 2014-es adatai alapján a leggazdagabb és a legszegényebb magyarországi településeken élők vásárlóereje közötti különbség tovább nőtt. A leggazdagabb hazai településen élők a magyar átlag 166,4%-ából, míg a legelmaradottabb településen lakók az átlag mindössze 29%-ából gazdálkodhatnak. A nagyvárosok közül az élen Székesfehérvár és Budapest áll, míg Nyíregyházán a legalacsonyabbak az értékek (GfK, 2014).

---

⁷⁰ A fogyasztással – mint az életszínvonalat alapvetően meghatározó tényezővel – kapcsolatos tanulmányt lásd később.

⁷¹ A nyugat- és kelet-közép-európai országok jövedelmi egyenlőtlenségeit a kötet bevezetője részletezi.

A hazai nagyváros-térségi lakosság életében az egészségi állapot és a biztonságérzet után a harmadik legfontosabbnak ítélt tényező a jövedelem. A vizsgált várostérségi lakosság fele közepes jövedelműnek tartja magát, sőt, nagyobb azon lakosok aránya, akik a jövedelmi mediánál feljebb helyezik magukat. Ez a tény – abban az esetben, ha a valóságban is javulást tapasztalni a lakossági jövedelmek és vagyon nagysága terén – a nagyváros-térségi társadalmak középosztályának erősödését támasztja alá. (Fontos azonban megemlíteni, hogy az önbevallásnak – szubjektív volta miatt – sajátos értelmezési korlátja, hogy a megkérdezettek direkt vagy indirekt módon felülértékelhetik saját helyzetüket.) A szubjektív társadalmi jövedelmi létra legalsó és legfelső fokán viszonylag kevesen állnak (2–2%). Ennek hátterében két fő ok húzódhat: egyrészt a leggazdagabbak vagyonukat, jövedelmüket gyakran vagy nem vallják be, vagy valótlan (rendszerint alacsonyabb) értékeket szolgáltatnak, másrészt a legalacsonyabb státusú csoportokra szintén jellemző, hogy kedvezőtlen jövedelmi helyzetüket szegyeλλik és tudatosan a valóságtól eltérő, jobb helyzetről számolnak be. A 2005-ös mintavételkor a városi lakosság több mint 60%-a sorolta magát a közepes jövedelmi rétegbe (jövedelmi medián közvetlen közelébe) és népesebb csoportok vallották magukat az alsóbb jövedelmi rétegek közé valónak, azonban a lakosság jövedelmi létrájának legalsó és legfelső szintjére (tehát a legalsó és legfelső decilisekbe) kisebb számban tartoztak a válaszadók.

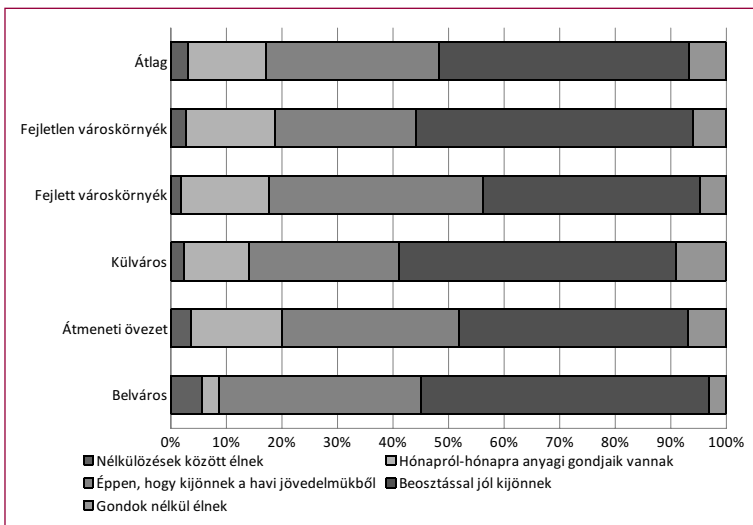
Következésképp tíz év alatt, 2014-re a középréteg vagyona nőtt, és jelentékeny hányaduk magasabb jövedelmi rétegek felé tudott mozdulni, másrészt a magyar nagyváros-térségi társadalmak polarizációja a társadalmi jövedelmi létra legvégső pontjain erősödik.

A jövedelmi, vagyoni egyenlőtlenségek szubjektív megítélésének területi vetületét vizsgálva megállapítható, hogy a belvárosokban élők többsége a középső és a felső-középső jövedelmi kategóriákba sorolja magát, míg a magukat legszegényebbeknek vélők aránya itt elhanyagolható. Ennél változatosabb képet mutatnak a városok átmeneti övezetei, ahol a legnagyobb mértékű a szegregáció, földrajzilag egymás közvetlen közelében élnek mind a város legszegényebb csoportjai, mind a közepes-magasabb jövedelmű rétegek. A külvárosokban a legmagasabb a felső és a legfelsőbb jövedelmi kategóriákba sorolható aránya, ebben az övezetben tapasztalható leginkább a helyi társadalom jövedelmi alapú megerősödése, és 2005 óta itt nőtt leglátványosabban a legmagasabb jövedelmi státusúak koncentrációja.

A városkörnyéki településeken észlelt polarizáció a városokon belülinél erősebb. A fejletlen agglomerációs településeken a középréteg szűkebb, míg a magukat az átlagosnál szegényebbnek vélő lakosok aránya magasabb (ez természetesen nem a magukat a legszegényebb csoportba sorolókat jelenti). A fejlett városkörnyéken élők között ezzel szemben szélesebb azok köre, akik magukat a középrétegek, és szűkebb, akik az alsóbb rétegek közé helyezik.

A várostérségi népesség személyes *anyagi biztonságával* kapcsolatos első átfogó észrevétel a nehézkes jövedelemfelhalmozás (41. ábra). Noha a válaszadók háromnegyede – főként a magasán képzettek – jól, vagy beosztással jól kijönnek a jövedelmükből, a gondok nélküli anyagi jól-lét állapota csak kevesekre jellemző. A hónapról hónapra anyagi gondokkal küszködők és a nélkülözések között élők aránya közel 20%-os. Az aktív dolgozó és tanulói réteg döntő többségében beosztással jól kijön, a nyugdíjasok között sokan éppen csak el tudják tartani magukat, míg a munkával nem rendelkező inaktív réteg anyagi helyzete rendkívül rossz. A 60 év felettieket nagyfokú anyagi bizonytalanság jellemzi, a középkorúakat és a fiatal felnőtteket kevésbé. A 35–60 év közöttiek esetében ugyanakkor meglehetősen nagy a szórás, anyagi téren az ő körükben tapasztalható a legerőteljesebb polarizáció.

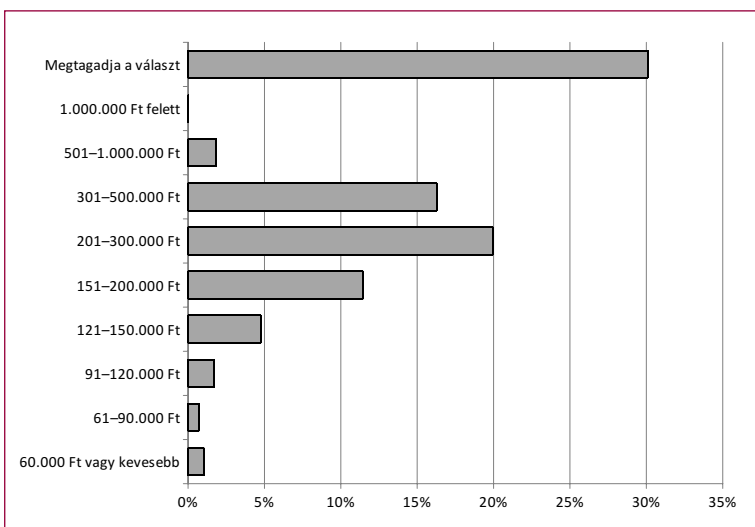
41. ábra: Szubjektív anyagi jól-lét a magyarországi nagyváros-térségekben

Forrás: TÁMOP kérdőíves felmérés adatai alapján saját szerk.

Jelenleg (2014 őszen) a magyarországi átlagos havi nettó háztartási jövedelem összege 214 000 Ft (*ksh.hu; Tőzsde Fórum, 2014*). A 42. ábrán látható, hogy a vizsgált nagyváros-térségek jövedelmi viszonyai is ezt tükrözik, ugyanis a háztartások⁷² 50%-ának jövedelme a 150 000 és 500 000 Ft közötti sávba esik, amely ugyan elégséges lehet a fenntartható, megszokott fogyasztás kielégítéséhez, azonban – amint a szubjektív anyagi jól-lét kapcsán láthattuk – a felhalmozáshoz kevésbé elegendő. Közel 10% ugyanakkor azon háztartások aránya, ahol kevesebb mint 150 000 Ft-ból kell, hogy megéljenek (ez az összeg sokak számára személyes havi jövedelem gyanánt is éppen, hogy kielégítő). A legszegényebb háztartások a városok átmeneti övezeteiben és a fejlett városkörnyékeken koncentrálnak, míg számuk a belvárosokban jóval kisebb. A középérték megoszlása egyenletesebb, a várostérségi lakosság általában a felét teszik

42. ábra: A nagyváros-térségi lakosság összevont havi nettó háztartási jövedelme⁷³

Forrás: TÁMOP kérdőíves felmérés adatai alapján saját szerk.

⁷² A válaszadók 20%-a egyedül él, 35%-uk párban, de gyermek nélkül, 40%-uknak pedig egy, kettő vagy három gyermeke van.

⁷³ A véleményadatok mellett az elemzés során – a Stiglitz-jelentés ajánlásához igazodva – nem a személyes, hanem a *háztartási jövedelmet* vizsgáltuk. Fontos hangsúlyozni, hogy a téma szenzitív volta miatt e kérdéskörben tapasztaltuk a legnagyobb mértékű válaszmegtagadást (átlagosan 30%-ban, a belvárosi lakosság esetében ugyanakkor 78%-os volt ez az arány), így az eredmények inkább tájékoztató jellegűnek tekinthetők.

ki, míg a legmagasabb háztartási jövedelmi kategóriákba tartozók koncentráltan döntően a fejletlen városkörnyékeken, a belvárosokban, valamint a külvárosokban élnek. A legnagyobb mértékű jövedelmi egyenlőtlenség az átmeneti övezetek és a külvárosok háztartásaira jellemző, míg a fejlett és a fejletlen városkörnyéki települések viszonyrendszere a 2005-ös adatfelvételhez képest a fejletlen települések javára változott. Itt egyre látványosabb a tehető háztartások megjelenése, míg a fejlett gazdaságú települések esetében az alacsony státusúak növekvő számának lehetünk tanúi.

A fővárosi várostérségi háztartások anyagi színvonala mutatja a legkedvezőbb képet. Míg a budapesti térségbelieknek mindössze 5,6%-a, addig a vidéki várostérségek 15,2%-a él 120 000 Ft alatti háztartási jövedelemből. A legmagasabb jövedelmi kategóriába tartozó háztartások szintén Budapesten és környékén a leginkább felülreprezentáltak, itt a népesség 31%-a, míg vidéken mindössze 16%-a rendelkezik 300 000 Ft feletti jövedelemmel. A nagyvárosok közül Miskolcon és Pécsen legkedvezőtlenebb a helyzet, itt a háztartások kétharmada él 200 000 Ft-nál kevesebb jövedelemből, míg a létra másik végén Győr, Székesfehérvár, valamint a főváros helyezkedik el. A szabolcsi megyeszékhelyen a legalacsonyabb mind az alsóbb, mind a felsőbb jövedelmi státusúak aránya, így a leginkább kiegyenlített háztartási jövedelmi képet mutatja.

A nagyváros-térségi népesség *vagyonának* megbecslése meglehetősen nehézkes, amint arra általánosságban a Stiglitz-jelentés készítői is utalnak (*Stiglitz et al., 2009, 9.*). A kutatás keretében megkérdezettek 53%-a személygépjármű, 9,3%-uk további ingatlan, míg 6%-uk telek vagy föld tulajdonosa, összességében tehát az ingatlan-megtakarítások nem tekinthetők túlságosan gyakorinak (a gazdasági válság következtében adósságszpirálba került családok először vélhetően az esetleges második ingatlanjuktól váltak meg). A válaszadók anyagi jellegű felhalmozásai is kevésbé jelentősek, 14-14%-uk rendelkezik folyószámlán és lekötött bankbetéten levő megtakarítással, 13%-uk pedig készpénzbeli megtakarítással, főként a középkorú, aktív (dolgozó), magasan kvalifikált réteg tagjai. Jelenleg a nagyváros-térségi lakosság egynegyedének van hiteltartozása, hitelt főként a középkorú aktív, inaktív és munkanélküli rétegekhez tartozók vesznek fel. A kiugrónak nem nevezhető hiteltartozás mögött vélhetően a válság kibontakozása óta megszűnt hiteltartozás, valamint a lakosság növekvő pénzügyi megfontoltsága és takarékosága áll magyarázó tényezőként.

Az egészség

Az egészség nagymértékben befolyásolja az emberi élethosszt és az életminőséget. A WHO definíciója szerint az egészség a mentális, a fizikai és a szociális jól-lét állapota, amely nem korlátozódik a betegségek és a gyengeség hiányára, valamint nem statikus, hanem dinamikusan változó folyamat. A Stiglitz-jelentés nagy hangsúlyt fektet az egészség objektív és szubjektív jól-létre gyakorolt hatására, sőt, a nyolc dimenzió közül az egyik legfontosabb meghatározó tényezőnek tartja. A jelentésben foglaltak szerint olyan komplex egészségmérési módszer kidolgozása javasolt, amely ötvözi a mortalitást és morbiditást,⁷⁴ a pszichikai és szomatikus egészségi állapottal való megelégedettség meghatározó okait, valamint kiküszöböli az esetleges országonkénti mérési különbségeket (*Stiglitz et al., 2009, 45.*). A magyarok szubjektív jól-létét leginkább meghatározó tényező az egészségi állapot (*Molnár–Kapitány, 2013*); ezt alátámasztja a nagyváros-térségi lakosság többségi véleménye is, ugyanis a jól-létük szempontjából egyértelműen az egészségi állapotot tartják a legfontosabbnak (40. ábra).

Az egészségügyi statisztikák és a nemzetközi elemzések szerint a magyar lakosság egészségi állapota (morbiditás, mortalitás, krónikus és akut betegségek, pszichikai gondok, öngyilkossági hajlandóság, alkoholizmus, drogfogyasztás stb.) európai összehasonlításban kedvezőtlen. A várható élettartam 71,6 év, ezzel az Európai Unión belül a sor végén lévő Szlovákia, Románia és Bulgária között foglal helyet az ország. Az elmúlt 10 év során 3,5 évvel nőtt az átlagos élettartam, azonban ez a változás relatív értelemben szintén elmarad az európai pozitív irányú változásoktól (*Eurostat, 2014b*). Magyarország 2006-ban a 178 országot összehasonlító „*Satisfaction with Life Index*” rangsorában a 107. helyet érte el, a „*Happy Planet Index*” 2012-es rangsora alapján a 103., a 2014-es „*Human Development Index*” tekintetében pedig a 43. helyet foglalta el. Az OECD rangsorolása alapján országunk 10. helyen áll az egy főre jutó alkoholfogyasztás tekintetében, míg a WHO öngyilkossági indexe alapján a 7. helyen. Az Európai Unió tagállamai közül maga-

---

⁷⁴ A „Fenntartható Európai Fejlődés” indikátorai között a lakosok egészségi állapotát egyrészt a születéskor várható élettartam, másrészt az egészségben eltöltött évek száma határozza meg (*Stiglitz et al., 2009, 67.*)

san kiugrik a rosszindulatú daganatos megbetegedésekkel diagnosztizált magyarok teljes lakosságra vetített aránya (*Eurostat, 2014c*). Ennél kissé kedvezőbb képet mutat az egészségben eltöltött évek száma (amely 2012-ben európai szinten a férfiak esetében 61,3, a nőknél pedig 61,9 év volt), a magyar lakosság ebből a szempontból a középmezőnybe tartozik.

Az 1990-es évek óta egyrészt javultak a halálozási és élettartammutatók, másrészt az iskolai végzettség növekedésével és a munkaerő-piaci pozíció javulásával rétegspecifikusan kedvezőbbé vált az egészségkultúra szintje, harmadsorban az alacsony és magas társadalmi státusúak közötti egészségszakadék látványosan tágult (*Uzzoli, 2013*). A gazdasági válság idején az egészségügyi ellátórendszerre fordított kiadások csökkenése a betegségmegelőző és egészségmegőrző, valamint egészségfejlesztő tevékenységek visszaszorítása és a kieső egészségbiztosítási bevételek miatt elmaradt fejlesztések nyilvánvaló egészségveszteséggel járnak együtt (*Makara, 2010*).

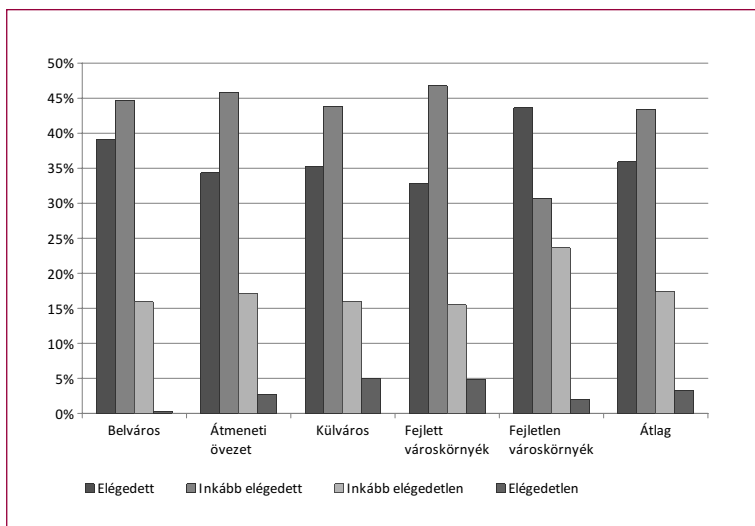
Az OECD-államok közül az egyik legtöbbször dohányzó nemzet a magyar; hazánkban a férfi lakosság egyharmada, a nők egynegyede dohányzik. A várostérségek közül Pécssett a legrosszabb a helyzet, itt a megkérdezettek közel fele dohányzik.

Éppen ezért meglepő, hogy a nagyváros-térségi társadalmak saját egészségi állapotukkal elégedettek (43. ábra). A megkérdezettek 80%-a inkább elégedett vagy teljes mértékben elégedett; leginkább a fiatalabbak, a magasan kvalifikáltabbak és az aktívak, legkevésbé pedig a nyugdíjasok. Kielégítő egészségi állapotuk okaként főként az egészséges táplálkozást és a sportot sorolták fel, és csak kevésbé tulajdonítják a vitaminok, a táplálékkiegészítők és a különböző alternatív gyógymódok hatásának.

A megkérdezetteknek csak elhanyagolható része jelezte, hogy krónikus pszichoszomatikus problémával küzd, az egészséggel kapcsolatosan sokkal jellemzőbbek az eseti, hirtelen jelentkező kellemetlenségek. A fizikai munkát végzők, a munkanélküliek, valamint az alkalmazott vezetők részéről érkezett a legtöbb panasz.

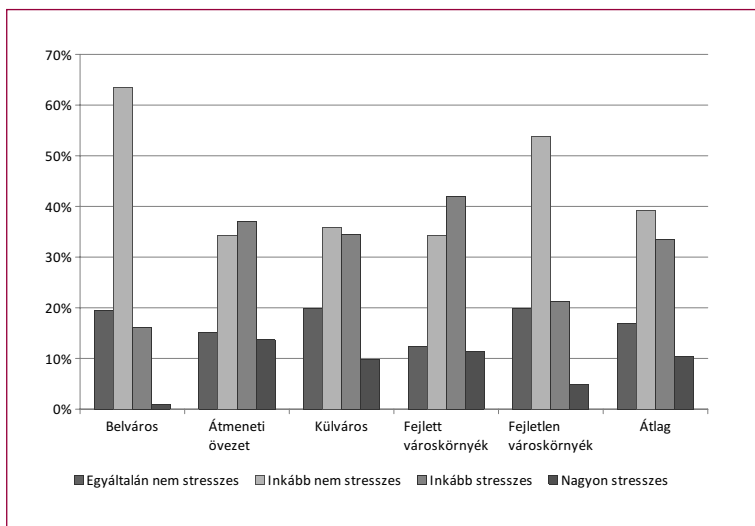
A stresszel kapcsolatos eredmények (44. ábra) szerint a munkaképes korúak és az aktív dolgozók, valamint az alacsonyabb iskolai végzettséggel rendelkezők kifejezetten, a tanulók, a nyugdíjasok, illetve a magasan képzettek kevésbé érzik stresszesnek az életüket. Különösen a fejlett városkörnyékeken és az átmeneti övezetben élők panaszkodnak a stresszes élet miatt. A stressz okaként elsősorban strukturális, hosszabb életrészt meghatározó és

43. ábra: A megkérdezettek saját egészségi állapotukkal való megelégedettsége

Forrás: TÁMOP kérdőíves felmérés adatai alapján saját szerk.

44. ábra: A megkérdezettek szubjektív stressz-szintje

Forrás: TÁMOP kérdőíves felmérés adatai alapján saját szerk.

befolyásoló tényezőket sorolnak fel, főként az anyagiakkal, pénzügyekkel és a jövővel kapcsolatos bizonytalanságot és kilátástalanságot említik. Csak kevesebben panaszkodnak a munka, a tanulás és a társas kapcsolatok terén kialakult stresszre.

A budapesti várostérség és a vidéki várostérségek között másfélszeres különbség mutatkozik (a főváros-környéki népesség élete kevésbé tűnik stresszesnek), míg az utóbbi csoporton belül Debrecen, Miskolc, Kecskemét és Szeged lakosságának életét inkább befolyásolja a stressz.

A megkérdezettek döntő többsége az egészségügyi ellátással és a helyi szociális ellátórendszer működésével kapcsolatban inkább elégedett, mint elégedetlen. Ez figyelemreméltó, főként a jelenlegi állami egészségügyi szolgáltatással, infrastruktúrával és intézményrendszerrel kapcsolatos negatív folyamatok tükrében. A legnagyobb mértékű elégedettség a nyugdíjasok és a tanulók, kiábrándultság pedig a munkanélküliek körében mutatható ki, míg a megkérdezettek legmagasabb iskolai végzettsége alapján a szakközépiskolai és a szakmunkás végzettséggel rendelkezők inkább peszsimistán, míg a gimnáziumi érettségivel és diplomával rendelkezők többnyire pozitívan tekintenek az egészségügyi ellátórendszerre.

A vidéki várostérségekben – leginkább a nyíregyházi térségben – élők elégedetlensége nagyobb mértékű, mint a fővárosiaké. A területi különbségeket vizsgálva a belvárosi lakosság esetében mutatható ki a legnagyobb mértékű megelégedettség. Ez kevésbé meglepő, ugyanis az egészségügyi intézmények legtöbb esetben a városközpontokban helyezkednek el, valamint az intézmények elérhetősége is a belvárosi területekről a legkedvezőbb. A nagyvárostérségek fejletlen településein élők a leginkább kiábrándultak, ezek ugyanis általában extenzív módon fejlődő települések (azaz a lakosságszám gyors ütemű növekedésével nem minden esetben arányos a helyi műszaki és szociális infrastruktúra kiépítése és fejlesztése). E településeken a központi nagyváros elérhetősége a forgalmi dugók és a rossz minőségű úthálózat miatt nehézkes, továbbá a megfelelő minőségű egészségügyi ellátórendszer kiépítése sem mindig követi a népességnövekményt. *Molnár–Kapitány (2013)* szerint az egészségi állapottal való elégedetlenség egyik markáns oka az egészségügyi intézmények rossz elérhetősége.

Az oktatás

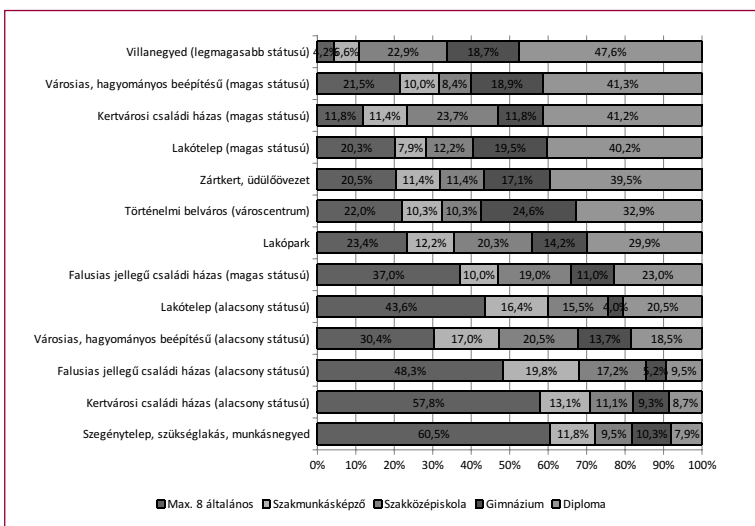
A Stiglitz-bizottság szerint sajnálatos, hogy kevés kutatás vizsgálja az oktatás életminőségre gyakorolt hatását (*Stiglitz et al., 2009, 46.*). Noha a nagyváros-térségek lakossága az oktatás kérdéskörét nem rangsorolta a mindennapi élet legfontosabb tényezői közé

(40. ábra), részletes elemzése – az oktatás és a többi jól-léti dimenzió szoros összetartozása miatt – kiemelten fontos feladat.

A válaszadók legmagasabb iskolai végzettségének területiségét vizsgálva korábban – a 2005-ös felmérésben – a centrumból a földrajzi periféria felé haladva egyértelmű iskolázottsági lejtő rajzolódott ki (a diplomások csökkenő, illetve a legfeljebb 8 általános iskolai osztállyal rendelkezők növekvő arányával), amely 2014-re némileg oldódni, kiegyenlítődni látszik. Mivel a nagyváros-térségi népesség legmagasabb iskolai végzettsége (mint strukturális jellemvonás) már bemutatásra került,⁷⁵ ezért jelen tanulmányban indokolt a „*belváros – átmeneti övezet – külváros – fejlett városkörnyék – fejletlen városkörnyék*” beosztásnál részletesebben (városon belüli) mintázatok feltárása.

A 45. ábrán látható megoszlások teljes mértékben megfelelnek a „jó hírű” és „rossz hírű” városi területekkel kapcsolatos prekonceptióknak és sztereotípiáknak: míg a rangsor felső harmadában kivétel nélkül magas státusú övezetek találhatók, addig az alsó

45. ábra: A válaszadók legmagasabb iskolai végzettsége a városi övezetek bontásában (a fejlett és fejletlen városkörnyékek nélkül, n = 3.678)

Forrás: TÁMOP kérdőíves felmérés adatai alapján saját szerk.

⁷⁵ Ezt részletesen lásd Szirmai Viktória és Ferencz Zoltán: „A magyar nagyváros-térségek térbeli társadalmi jellegzetességei, a centrum-periféria modell átalakulása” című tanulmányában.

harmadba kizárólag alacsony státusú területek kerültek. A két szélső kategória a villanegyed (diploma: 47,6%, max. 8 általános: 4,2%) és a szegénytelep (diploma: 7,9%, max. 8 általános: 60,5%). A megoszlások számos további folyamatot tárnak fel, például az alacsony és a magas státusú lakótelepek nagy „távolságát” (amit korábbi szociológiai és ingatlanpiaci kutatások is megerősítettek, lásd például *Csizmady, 2000* elemzésében) vagy a városcentrum és az alacsony státusú lakótelep különbségeit. Míg az utóbbiban rendkívül alacsony a gimnáziumot és magas a szakmunkásképzőt végzettek aránya, addig a városcentrumokban a gimnáziumot végzettek aránya kiugró.

A nagyváros-térségi lakosság legmagasabb iskolai végzettségét az aktivitási kategóriák szerinti bontásban vizsgálva megállapítható, hogy az aktívak 39,4%-a, a nyugdíjasok 18,3%-a, a munkanélkülieknek pedig mindössze 8,5%-a diplomás. (A 2011. évi népszámlálás adatai alapján a 25 év feletti lakosság körében az egyetemi vagy főiskolai diplomával rendelkezők aránya 19%, ebből a szempontból tehát a teljes nagyváros-térségi minta 25,9%-os értéke – a rurális térségekkel szemben – kiugrónak tekinthető.) A másik véglet, a legfeljebb 8 általános iskolai osztállyal rendelkezők esetében az aktívak értéke 13,9%, míg ugyanez az arány a nyugdíjasok és a munkanélküliek körében jóval magasabb (49,0%, illetve 58,8%).

Az idegennyelv-ismeret minden ember számára fontos, de a jelentősége a kisebb országok polgárai esetében különösen nagy. Annak ellenére, hogy a munkaerő-piacon eladható tudásnak Magyarországon is egyre jelentősebb részét képezi a nyelvismeret, ebben a tekintetben komoly az ország lemaradása. Egy 2012-es Eurobarometer-kutatás eredményei szerint Magyarország a legalább egy idegen nyelvet beszélők mindössze 35%-os arányával a legutolsó helyet foglalja el az Európai Unió tagországai között. A negatív listán Magyarországot Olaszország (38%), az Egyesült Királyság és Portugália (39%) követi (*European Commission, 2012*). Az Eurobarometer-felvétel eredményeit a nagyváros-térségi kutatás adatai is megerősítették, ugyanis a teljes minta 37,7%-a beszél idegen nyelvet. Arányuk a centrumtól a városi periféria felé emelkedik (belváros: 33,6%; átmeneti övezet: 38,9%; külváros: 41,4%), vélhetőleg az övezeti korszerkezettel összefüggésben.

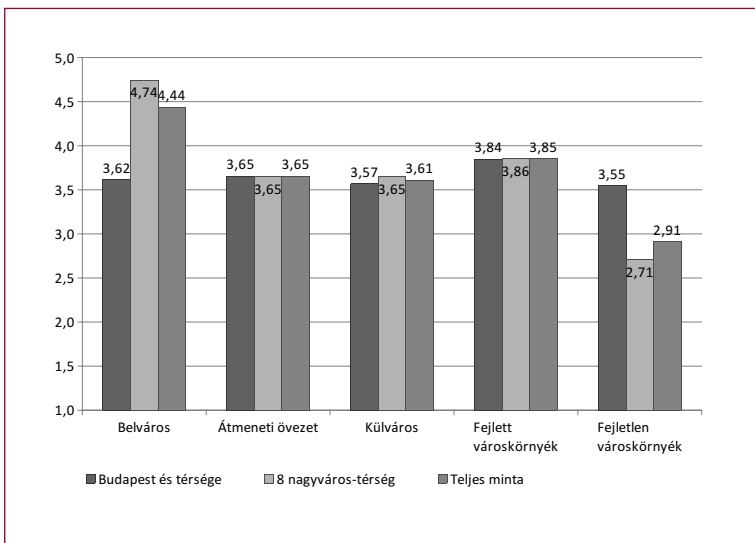
A városkörnyékek esetében azonban a már 2005-ben is leírt hierarchia figyelhető meg; míg a fejlett települések lakosságának 36,9%-a beszél legalább egy idegen nyelvet, addig ez az arány a

fejletlen települések esetében mindössze 29,8%. A részletesebb városi övezetek esetében az iskolázottsággal szinte teljesen megegyező területi meghatározottságokat tapasztaltunk, azonban az értékek jóval nagyobb (20–70% közötti) szóródásával. Az idegen nyelv(ek)et beszélők aránya a villanegyedekben a legmagasabb (69,7%), a szegénytelepeken pedig a legalacsonyabb (mindössze 19,2%), továbbá itt is ugyanazt a 3-3 magas, illetve alacsony státusú lakóterület-típust találjuk a rangsor felső és alsó harmadában. Idegen nyelveket főként a fiatalabb korosztályok tagjai és a magasan iskolázottak beszélnek.

A helyi oktatási infrastruktúrával a belvárosi lakosság a legelégedettebb, míg a fejletlen városkörnyéken élők a legkevésbé (46. ábra). Érdekes módon nagyjából ugyanannyira tekinthető elégedettnek a fejlett városkörnyék, az átmeneti övezet és a külváros lakossága, ráadásul e tekintetben szinte semmilyen különbség nem tapasztalható a teljes minta, valamint a két további alminta (a 8 város és térsége, illetve a budapesti várostérség) megelégedettségtáblagai között.

Az első helyezett belváros és az utolsó helyezett fejletlen városkörnyék esetében ugyanakkor már másként viselkedik a két alminta:

46. ábra: A települési oktatási intézményekkel való megelégedettség a városkörnyéki övezetek bontásában (1 = egyáltalán nem elégedett, 5 = nagyon elégedett)

Forrás: TÁMOP kérdőíves felmérés adatai alapján saját szerk.

míg a belváros esetében a vidéki kitöltők az elégedettebbek és a budapesti várostérségek kevésbé, addig a fejletlen városkörnyékek esetében éppen az ellenkezője tapasztalható, itt ugyanis a budapesti és főváros-környéki kitöltők válasza tükrözik nagyobb elégedettséget.

Végezetül, ugyanezen véleményadatokat kizárólag a központi települések bontásában vizsgálva megállapítható, hogy a 9 nagyváros rangsorában csak részben jelenik meg a hazai területi kutatásokban gyakran feltárt nyugat-keleti megosztottság. A helyi (városi) oktatási intézményrendszerrel leginkább a győriek (3,92), a szegediek (3,86) és a budapestiek (3,78) elégedettek, míg legkevésbé a székesfehérváriak (3,54), a miskolciak (3,50), valamint a nyíregyháziak (2,90). (Utóbbiak egyedülként rangsorolták településük oktatási intézményeinek minőségét a középérték [3] alá.)

Az egyéni tevékenységek

A Stiglitz-jelentés szerint a *munka* komoly hatást gyakorol a szubjektív jól-éltre (Stiglitz et al., 2009, 49.). A magyar nagyváros-térségi lakosság életében ugyan fontos helyet foglalnak el a munkalehetőségek, azonban az egészségi állapot és a biztonságérzet jelentőségével nem versenyezhetnek. A Stiglitz-jelentésben szintén hangsúlyosan megjelenő szabadidő eltöltése (illetve annak minősége) ugyancsak jelentősen alulértékelt: a megkérdezetteknek csupán egyharmada nyilatkozta, hogy a szabadidő az életének nagyon fontos részét képezi. A vizsgálati eredmények szerint a szabadidő eltöltése a fiataloknak, a magas iskolai végzettségűeknek, a belvárosban élőknek és a felső jövedelmi decilisbe tartozóknak a legfontosabb, továbbá az inaktívoknak és munkanélkülieknek, akiknek a szabadidő életük jelentős részét teszi ki.

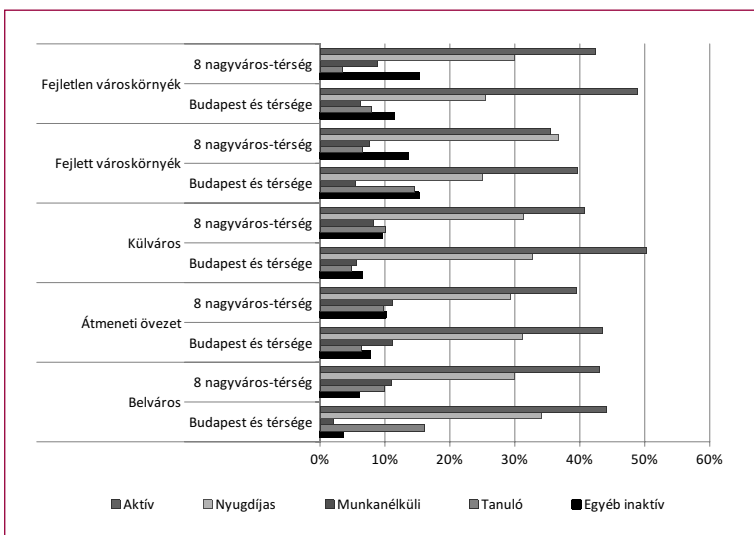
A magyarországi foglalkoztatottsági arány az OECD tagországai között az egyik legalacsonyabb, számos strukturális tényező, így a lelassult gazdasági növekedés, a sok helyütt elavult gazdasági struktúra, a fekete- és szürkegazdaság nagy aránya, a gyakori adóelkerülés, az alacsony iskolai végzettségűek magas inaktivitása miatt. 2011-ben a magyarországi 55,6%-os foglalkoztatottsági rátát az Európai Unió 28 tagállama közül csupán Görögország és Horvátország múlta alul (Eurostat, 2012). A hazai foglalkoztatottság fő jellemvonása az inaktivitási ráta térbeli különbözősége, illetve az egyes társadalmi csoportok között megfigyelhető szélsősé-

gesen nagymértékű és tartósan fennálló eltérése (Fazekas, 2005), továbbá ezt súlyosbítja az úgynevezett „rejtett álláskeresőknek” és a reményvesztett állástalanoknak a városi és a rurális térségekben egyaránt emelkedő száma (Köllő, 2004).

A vizsgált várostérségek foglalkoztatási centrumok, az aktivitás országos összehasonlításban kiemelkedő, továbbá az aktivitás nem követi a centrum-periféria viszony általános modelljét. A nagyvároson belül viszonylagos egyensúly tapasztalható, itt a legmagasabb aktivitással a külvárosok jellemezhetők (47. ábra). Várostérségi szinten a fejletlen városkörnyékek rendelkeznek a legmagasabb aktivitási rátával, ugyanis e települések váltak a közelmúlt szuburbanizációs folyamatainak elsődleges célpontjaivá, ahová főként a fiatalabb, kvalifikáltabb, nagyvárosi munkahellyel rendelkező, közepes és/vagy magas jövedelmű lakosság költözik, egyrészt magából a központi városból, másrészt az ország távolabbi területeiről. A fejlett nagyváros-környéki településeken ezzel szemben nagyobb arányban élnek inaktívak, főként tanulók, akik településeik fiatalos demográfiai arculatának alapját képezik. A budapesti térség aktivitási mutatói kivétel nélkül kedvezőbbek, mint a vidéki várostérségeké. A nyugdíjasok számában nem mutatkozik szignifikáns eltérés, szemben a munkanélküliek arányával.

47. ábra: A nagyváros-térségi népesség aktivitási megoszlása

Forrás: TÁMOP kérdőíves felmérés adatai alapján saját szerk.

Egyértelműen súlyosabb probléma a vidéki munkanélküliség, amelynek várostérségi megjelenési mintázata érdekes képet mutat, ugyanis a teljes minta átlagától eltérően a munkanélküliek a vidéki belvárosi terekben élnek legnagyobb arányban.

Az aktívak 35,2%-a alkalmazott, 7,2%-uk a saját vállalkozásában dolgozik vagy őstermelő. Az aktív lakosság csaknem fele szakmunkás, betanított munkás vagy segédmunkás, e csoportok munkája főként a városkörnyékeken, legkevésbé pedig a belvárosokban jellemző, 15%-uk pedig diplomához kötött alkalmazotti státussal rendelkezik, valamint a városcentrumokban koncentrálódnak. A felső vezetők döntően a belvárosokban és a fejlett agglomerációs településeken, míg a közép- és alsószintű vezetők legnagyobb számban az átmeneti övezetekben és a külvárosokban élnek.

Az inaktívak aránya országosan és a várostérségeken egyaránt magas, legnépesebb csoportjuk a nyugdíjasok, akik a lakosság csaknem egyharmadát alkotják. Döntően a nagyvárosokban, azon belül pedig a városközpontokban koncentrálódnak, míg számuk a kedvezőbb demográfiai struktúrájú városkörnyéki övben alacsonyabb. Az öregségi vagy rokkantsági nyugdíjjal rendelkezők várostérségi aránya 34%, ez 2005-ben 38,5% volt. A csökkenés háttérében vélhetően a nyugdíjkorhatár folyamatos emelése, a kordelkedmények, valamint a rokkantsági nyugdíj-jogosultsághoz jutás szigorítása áll.

A belvárosokra jellemző jelentős tanulói arány magyarázata egyrészt a vizsgált nagyvárosok kiemelt oktatási funkciója, másrészt a centrumokban végbemenő és egyre gyorsuló ütemű városrehabilitációs beruházások, amelyek erősítik a gentrifikáció folyamatát, vonzó letelepedési helyet kínálva a húszas-harmincas éveikben járó, többségében még gyermektelen fiatal felnőtteknek. A fejlett várostérségeken megfigyelhető jelenlétük elsődleges oka a szuburbanizáció, esetünkben a közepes és magas státusú családok városkörnyékekre történő kiáramlása: míg a Budapest környéki településeken kiemelkedő arányban, addig a vidéki szuburbiákban kisebb számban élnek. Ennek oka vélhetően a fővárosi és a vidéki szuburbanizáció volumene közötti nagyságrendi különbség, továbbá a vidéki belvárosok alacsonyabb ingatlanárai és bérleti díjai, amelyet a tanulói réteg nagyobb része engedhet meg magának.

Az elhelyezkedési esélyekről kialakult vélemények negatív képet mutatnak: a nagyváros-térségiek közel kétharmada vélelmezi az esélyeinek romlását, 30%-uk a változatlanságot (vagyis a javulás

hiányát) állítja. Ezzel szemben csupán 6,5% azok aránya, akik javulást érznek. A budapesti térségbeliek véleményadataiban a romlás, míg a vidéki várostérségek válaszaiban a változatlanúságra való vélemény a hangsúlyos.

Területi bontásban a legnagyobb kettősség a társadalmilag kifejezetten sokszínű átmeneti övezeteket jellemzi, ugyanis itt a legmagasabb mind az elégedettség, mind a kritikus elégedetlenség szintje. A fejlett-fejletlen városkörnyékek közötti dichotómia ebből a szempontból is megfordulni látszik, ugyanis a fejletlen gazdaságú települések lakosai a legkevésbé kiábrándultak az elhelyezkedési esélyeikkel kapcsolatban, míg a fejlett településeken sokkal jellemzőbb az esélyek negatív értékelése. Szinte közhelyszerű, de nagyon lényeges, hogy minél magasabb iskolai végzettséggel rendelkeznek a kérdezettek, annál pozitívabban látják az esélyeiket. A lakosság korcsoportonkénti vizsgálata meglepő eredményt hozott: annak ellenére, hogy számos statisztika Európa-szerte nagyszámú fiatal, frissen végzett munkanélkülről, inaktívról ír (*Oktatásfejlesztési Observatory Központ, 2012*), az adott kutatásban a 18–29 évesek csaknem egynegyede javulást, többségük pedig változatlanúságot érzekelt az elhelyezkedési esélyei kapcsán. A leginkább kiábrándultnak a 40–50 év közötti réteg látszik.

A javuló esélyek legfőbb okaiként elsősorban az újonnan megszerzett képzettségeket, a növekvő szakmai tapasztalatot, a közlekedési helyzet javulását, valamint a családi állapot megváltozását sorolták fel. A romlásért az elégtelen számú és minőségű munkahelyet, a kedvezőtlen gazdasági helyzetet, az életkort, valamint a politikai klíma gyökeres megváltozását tartják felelősnek.

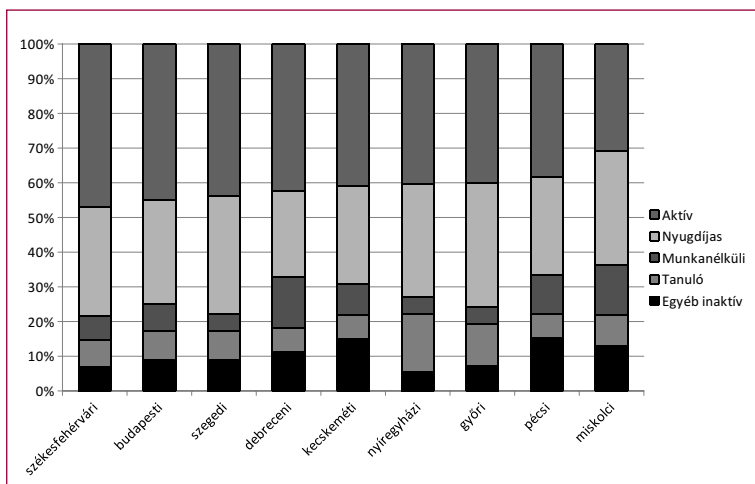
Az 1990-es évek transzformációs időszakát strukturális munkanélküliség jellemezte, majd folyamatosan javult a munkaerő-piaci helyzet (olyannyira, hogy 2001-ben 5,7%-ra csökkent az országos munkanélküliségi ráta), azonban csak a gazdasági válság kezdetéig, amely súlyos konjunkturális munkanélküliség kibontakozásához vezetett. 2010 első félévében érkezett el a 11,2%-os csúcspont (*ksh.hu*), amely megközelítette a rendszerváltozást követő gyors munkaerő-piaci leépülés és átrendeződés időszakának csúcspontját, az 1993-as 12,0%-ot (*KSH, 2010, 11.*). 2010 óta a statisztikák gyorsabban alkalmazkodó munkaerő-piacot és folyamatosan javuló munkanélküliségi rátát mutatnak, európai összehasonlításban az ország jelenlegi 8,1%-os értéke a svéd, a finn és a holland munkanélküliséggel áll egy szinten. A magyar nagyváros-térségek közül

csupán Nyíregyháza és Miskolc munkanélkülisége stagnál, míg a többi hét városé akár 5 százalékponttal is csökkent az előző évhez képest. A nagyvárosok 5–7,5%-os rátája természetesen az országos és régiós átlagoknál is kedvezőbb, ami főként az ipari és szolgáltató szektoruk kapacitásának, kiemelt közigazgatási szerepüknek, valamint a profitorientált vállalkozások országosan is magas arányának köszönhető. A várostérségek között azonban különbséget kell tenni a munkanélküliség térségi megjelenésében: míg a budapesti, a győri, a székesfehérvári és a szegedi nagyváros-térségek viszonylag homogén egységként jelennek meg, vagyis nem mutatkozik markáns eltérés a központi városok és a térségi települések munkanélküliségi értékei között, addig a miskolci, a pécsi, de legfőképpen a debreceni térség adatai rendkívül kedvezőtlenek (*geoindex.hu*).

Az 48. ábra a kilenc vizsgált nagyváros-térség aktivitásának területi jellemzőit mutatja, amelyen egyrészt látható, hogy nem érvényesül a földrajzi centrum-periféria viszony, másrészt a keletnyugati elhelyezkedésből származó relatív előnyök sem jelennek meg. A legkedvezőbb aktivitási aránnyal a székesfehérvári és a budapesti, a legkedvezőtlenekkel pedig a miskolci és a pécsi várostérség rendelkezik, míg a munkanélküliség a miskolci és a debreceni várostérség lakosságát sújtja leginkább. Figyelemreméltó változások történtek ugyanakkor a munkaerő-piaci konjunktúra csúcspontja (2001) és 2010 között a nagyvárosi álláskeresők számának változása tekintetében: míg Debrecenben és Pécsen 210%-kal, Nyíregyházán pedig 205%-kal, addig Kecskeméten 150%-kal, Miskolcon pedig 145%-kal emelkedett a számuk (*geoinfo.hu*).

A munkanélküliségtől való félelem esetében az általános preconcepciókkal ellentétben a vizsgált lakosság 40%-a egyáltalán nem fél, és csupán 10%-a tart a munkanélkülivé válástól. Ez a pozitív hozzáállás vélhetően a nagyvárosok és térségeik országos átlagot felülmúló foglalkoztatási helyzetének, a különböző kvalifikációval rendelkező lakosság számára helyben rendelkezésre álló számos munkahelynek, valamint az országos és európai szinten egyértelműen javuló munkaerő-piaci folyamatoknak köszönhető. Bizonyos területi különbségeket mutat, hogy míg a belvárosi lakosság félelme a legkisebb, addig a fejlett városkörnyéki társadalom tart leginkább a munkanélküliségtől. A megkérdezettek 80%-a a bizonytalanság legfőbb okaként a munkahely megszűnését, az elavult, nem piacképes tudást, illetve a zavaró családi körülményeket említette.

48. ábra: A kilenc magyar nagyváros-térség aktivitási jellemzői

Forrás: TÁMOP kérdőíves felmérés adatai alapján saját szerk.

A várostérségek általános társadalmi-gazdasági szerkezeti különbségeivel összhangban a belvárostól a városkörnyéki településekig haladva fokozatosan nő azok aránya, akik munkát keresnek. Jóllehet a fejlett és fejletlen városkörnyék 2005-ben még egyértelműen eltérő minősége (a fejlett jobb, a fejletlen rosszabb értékelése) megfordul: a fejletlen településeken ugyanis jóval kevesebb munkakeresőt találunk. 10 éve minden korosztályból nagyobb számban kerestek munkát. Ez a csökkenés részben a megnövekedett inaktív arányból, részben pedig abból adódik, hogy a fiatalok egyre hosszabb időt töltenek a (felső)oktatási rendszerben.

A politikai képviselet és a kormányzás

A politikai véleményformálás és a társadalmi *participáció* a teljes jogú állampolgárként való részvétel képességét, a politikaalkotás részesévé válást, a szabad véleményformálást, valamint a felszólalás szabadságát jelenti, s egyúttal az életminőség lényeges összetevője. Ezek az eszközök javítják a közösségi politikát, biztosítják az állami-önkormányzati intézmények átláthatóságát, hozzájárulnak a legfontosabb emberi szükségletek és értékítéletek artikulációjához, valamint a leginkább deprivált csoportokra irányítják a figyelmet. Ezzel egyidejűleg csökkent(het)ik a konfliktusok lehető-

ségét és erősít(het)ik az egyének konszenzusteremtő képességét. A participáció további befolyásoló tényezője a jó kormányzás és a megfelelő jogi környezet, amelyek hozzájárulhatnak a kedvező beruházói klíma kialakulásához, a piac hatékony működéséhez, a gazdasági növekedéshez, a munkahely-teremtéshez, illetve az anyagi természetű jólét megteremtéséhez (Stiglitz et al., 2009, 50.).

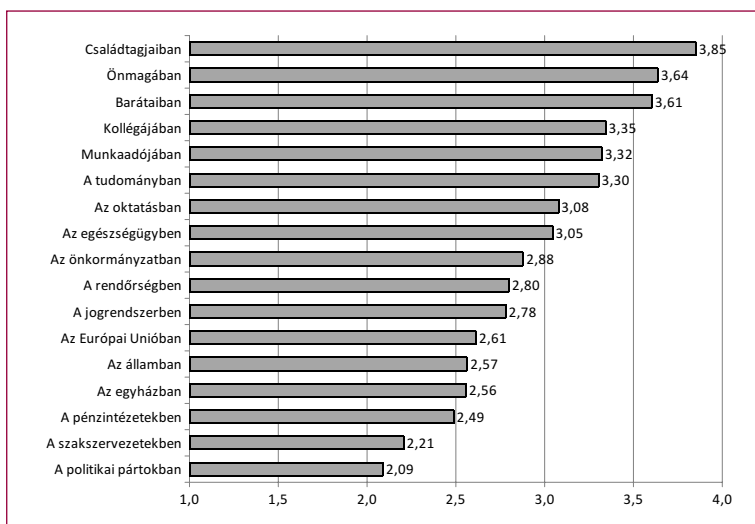
A jelentés „Politikai képviselet és kormányzás” dimenziójának hazai nagyváros-térségi jellegzetességeit a kötet társadalmi participációval foglalkozó fejezete mutatja be.

A társadalmi és személyes jellegű kapcsolatok

A társadalmi kapcsolatok különböző módon befolyásolhatják az egyének életminőségét, ezek közé sorolható például a nagyobb megbecsültség érzése, a lakókörnyezet biztonsága vagy egy jobb (megfelelőbb) munkahely megtalálásának nagyobb esélye. Azonban a társadalmi tőke ezen pozitív hozadécai mellett negatív externáliákat is okozhat, például bizonyos csoportokhoz tartozás esetén a magasabb fokú kriminalitás formájában. A Stiglitz-bizottság jelentése szerint a társadalmi kapcsolatok dimenziójának mérésekor a kutatóknak elsősorban a különböző szereplőkbe vetett bizalomra, valamint a társadalmi elszigeteltségben élő csoportok kirekesztettségének okaira és következményeire kellene fókuszálni (Stiglitz et al., 2009, 52).

A jelentés iránymutatásaihoz igazodva a kérdéskör feltárása elsősorban az általános megfogalmazású – egészen konkrét és absztraktabb válaszlehetőségeket egyaránt felvonultató – „Mennyire bízik Ön a következőkben?” kérdés segítségével történt. A válaszadók leginkább családtagjaikban, valamint önmagukban és barátaikban bíznak meg (49. ábra). A rokoni szálakat követik a kollégák és a munkaadók (meglepő módon közel azonos bizalmi szinttel), majd különböző elvontabb kategóriák, például a tudomány, az oktatás és az egészségügy. A középérték (2,5) alatti bizalom mindössze három válaszlehetőség esetében figyelhető meg: a pénzügyintézeteknél (véltően a hitelválság következtében), a szakszervezeteknél (a folyamatosan gyengülő hazai munkavállalói érdekképviselet következményeként), illetve legkisebbként a politikai pártoknál (mindössze 2,09). A nagymértékű – és egyre növekvő – hazai EU-szkepticizmus (Martin, 2013) fényében figyelemreméltó, hogy az Európai Unió iránti bizalom a vizsgált nagyváros-térségek esetében nagyobb, mint

49. ábra: A hazai nagyváros-térségi társadalom bizalmi szintjei
(1 = gyengén bízunk benne, 4 = erősen bízunk benne)

Forrás: TÁMOP kérdőíves felmérés adatai alapján saját szerk.

például az államba és az egyházba vetett bizalom. Az övezeti bonthatás szerinti vizsgálat azt mutatja, hogy a belvárosban élők általános bizalmi szintje a legmagasabb (3,45), ezt követi a fejletlen városkörnyék (3,05), az átmeneti övezet (2,92) és a külváros (2,91) átlaga, végül (meglehető módon) a fejlett városkörnyékek lakosságának bizalmi szintje a legalacsonyabb (2,77).

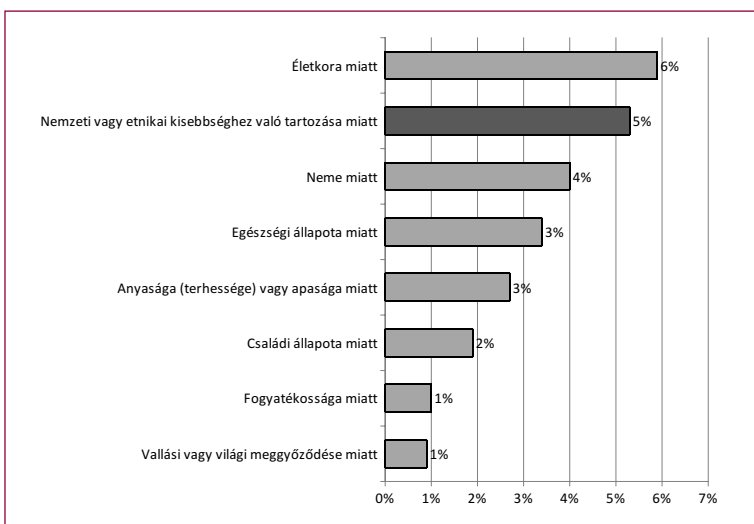
A társadalmi és személyes jellegű kapcsolatokat a bizalom és a kohézió mellett azok hiánya is jellemezheti (Magyarország esetében lásd például Tóth, 2009 átfogó elemzésében). A TÁMOP projekt egy másik vizsgálata, a győri Széchenyi István Egyetem által készített 2.000 fős, országosan reprezentatív felvétel eredményei alapján a legnagyobb mértékben észlelt konfliktusok Magyarországon elsősorban a gazdagok és a szegények között, másodsorban a magyarok és a más nemzetiségűek között, harmadsorban pedig a városiak és a vidékiek között figyelhetők meg.⁷⁶ Az ezekhez hasonló társadalmi

⁷⁶ Tóth Péter (Széchenyi István Egyetem) „A magyar társadalom kiemelt csoportjai között húzódó ellentétek eltérő percepciója a magyar lakosság körében” címmel tartott konferencia-előadása alapján („A tudomány és a gyakorlat találkozása” konferencia, Győr, 2014. június 17.)

törésvonalak feltárására szolgált a nagyváros-térségi vizsgálatba bevont „Érte Önt valaha hátrányos megkülönböztetés az alábbiak valamelyike miatt?” kérdés (50. ábra). Az eredmények alapján látható, hogy a nagyváros-térségi válaszadók közül – legalábbis bevallottan – csak keveseket ért ilyenfajta megkülönböztetés; közülük legtöbben egyrészt az életkoruk, másrészt nemzeti vagy etnikai kisebbséghez való tartozásuk miatt részesültek negatív diszkriminációban.

A kérdésre felkínált válaszlehetőségek közül további elemzésre kiemeltük a második helyre rangsorolt csoportot, a nemzeti vagy etnikai kisebbséghez való tartozásuk miatt hátrányos megkülönböztetésben részesülteket, akiket lakóhelyük szerint vizsgáltunk. A teljes mintát tekintve 55%-uk a központi településeken (a nagyvárosokban) él, míg 45%-uk a városkörnyékek lakója. A részletes városi övezetek bontásában – vagyis csak a központokat vizsgálva – látható, hogy a válaszlehetőséget megjelölők közel egynegyede szegénytelepeken, szükséglakásokban él, további egyhatodik pedig az alacsony státusú lakótelepek és alacsony státusú kertvárosi családi házas övezetek lakója. A rangsor másik („pozitív”) végén ezzel szemben itt is kivétel nélkül magas státusú lakóterületeket találunk, ezek az eredmények egyúttal tehát egy továbbra is égető hazai társadalmi probléma (Bernát et al., 2012) rendkívül erőteljes földrajzi meghatározottságára is felhívják a figyelmet.

50. ábra: „Érte Önt valaha hátrányos megkülönböztetés az alábbiak valamelyike miatt?”

Forrás: TÁMOP kérdőíves felmérés adatai alapján saját szerk.

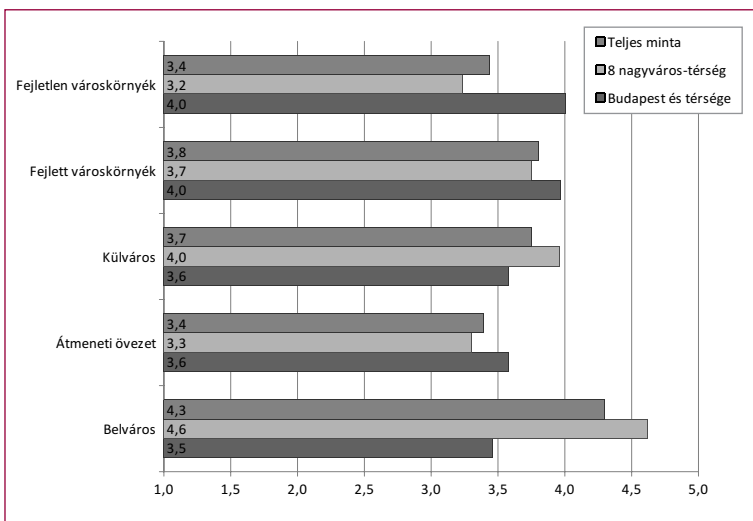

A természeti környezet

A környezet állapota nemcsak a Stiglitz-jelentés központi elemének számító fenntarthatóság szempontjából, hanem az emberek életminőségére ható tényezőként is kiemelten fontos. Az emberi egészséget *közvetlen módon* például a zaj-, levegő-, víz- és talajszennyezettség révén, *közvetetten* pedig – egyebek mellett – a klímaváltozás, a csökkenő biodiverzitás vagy az egyre gyakoribb természeti katasztrófák révén befolyásolja. Mindezzel együtt a jelentés készítői is rámutatnak, hogy a (természeti és települési) környezet társadalmi jól-létre gyakorolt hatásai nehezen mérhetők. Korábban Magyarország esetében is történetek kísérletek a környezeti változások társadalmi hatásainak megragadására, ezek közül kétségtelenül a legjelentősebb a 2003–2006 között futó úgynevezett VAHAVA-projekt (lásd *Csete–Jolánkai–Láng szerk., 2007 összefoglalásában*). Mindemellett kétségtelen, hogy a lakossági adatfelvételek esetében az objektív mutatókkal talán legnehezebben megfogható jól-léti dimenzió továbbra is a környezeti probléma. A Stiglitz-jelentés szerint a vizsgálatok során inkább az emberek környezeti állapottal való *megelégedettségét* és az ezzel kapcsolatos személyes érzéseiket kell mérni, ugyanis az esetleges változások az egyes társadalmi csoportok tagjainak életét más-más módon és mértékben érinthetik (Stiglitz *et al.*, 2009, 52.).

A települési természeti, táji környezet állapotával való megelégedettséget övezetek szerint, a teljes mintán és a két (főváros-térségi és „vidéki”) almintán külön-külön vizsgálva látható (51. ábra), hogy a környezetszennyező ipari létesítményeknek jellemzően helyet adó átmeneti övezet lakossága a legkevésbé elégedett a természeti-táji környezet állapotával. (A teljes mintán, Budapesten és városkörnyékén, valamint a 8 további nagyváros-térség esetében közel azonos mértékben.) Az első helyre rangsorolt belvárossal való megelégedettség azonban meglepő. Ez a helyezés a vidéki belvárosok kiugró értékének köszönhető, a köztudottan kevés zöldterülettel „büszkélkedő” főváros azonban másként viselkedik: a Budapest-térségi minta esetében a fejletlen és a fejlett városkörnyék (a hazai szuburbanizáció legelső, illetve máig legfontosabb és legkiterjedtebb területe) végzett az első helyen, míg itt éppen a belváros környezeti állapotával voltak a legkevésbé elégedettek a válaszadók. A teljes minta esetében a belvárost követően ugyanakkor a „várt” mintázat tapasztalható a fejlett városkörnyékkel, a szintén

51. ábra: A természeti, táji környezet állapotával való megelégedettség övezetek szerint (1 = egyáltalán nem elégedett, 5 = nagyon elégedett)

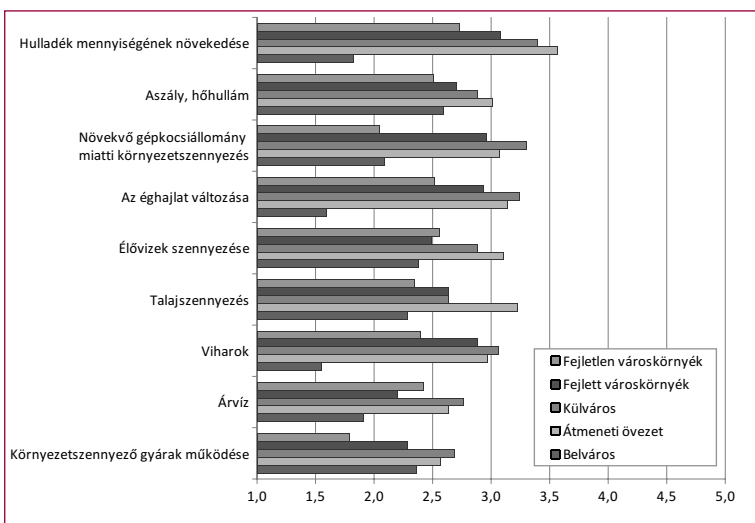
Forrás: TÁMOP kérdőíves felmérés adatai alapján saját szerk.

sok zöldterülettel rendelkező, élhető külvárosokkal, a fejletlen városkörnyékekkel, végül a válaszadók által az utolsó helyre rangsorolt átmeneti övezettel. (Emellett az is megfigyelhető, hogy a 8 vidéki nagyváros-térségben összességében kissé elégedettebbek a lakosok, mint a Budapesten és közvetlen környékén élők.)

A települési természeti-táji környezet állapotával való megelégedettséget más független változókkal összefüggésben vizsgálva megállapítható, hogy az eredmények nem mutatnak jelentős különbségeket sem a korcsoportok, sem a lakosság legmagasabb iskolai végzettsége, sem az aktivitási és beosztás-kategóriák szerint. (Kisebb mértékű együttmozgások azonban itt is megfigyelhetők, például az iskolai végzettség növekedésével kis mértékben ugyan, de a megelégedettség szintje is nő, míg az életkor növekedésével éppen ellenkezőleg, némileg csökken.)

A megelégedettségi adatokat a 9 vizsgált hazai nagyváros esetében részben kimutatható a hazai területi kutatásokban sok esetben feltárt nyugat-keleti megosztottság: a lista első felében főként dunántúli városok, második felében pedig inkább alföldi és északmagyarországi települések találhatók. A természeti-táji környezet állapotával leginkább Pécs, Győr és Szeged városának lakossága elégedett, míg a leginkább elégedetlenek a debreceniek, a miskolciak, valamint – utolsóként – a nyíregyháziak bizonyultak.

52. ábra: A megkérdezettek vélekedése a környezeti problémák súlyosságáról a településükön, övezetek szerinti bontásban (1 = nem súlyos, 5 = súlyos)

Forrás: TÁMOP kérdőíves felmérés adatai alapján saját szerk.

(Valamennyi nagyvárost a középérték fölé rangsorolták, azaz a lakosságuk inkább elégedettnek tekinthető.)

A válaszadók a legsúlyosabb problémaként a hulladék mennyiségének növekedését, az aszályokat és a hóhullámokat, illetve a növekvő gépkocsiállomány miatti környezetszennyezést azonosították (52. ábra). A legkevésbé súlyos környezeti problémaként (szintén meglepő módon) a környezetszennyező gyárak működését, továbbá az árvizeket és a viharokat jelölték meg. E rangsor a nagyváros-társadalmi övezetek bontásában a következőképpen alakul: valamennyi problémátípust egybevetve ezúttal is az átmeneti övezet a leginkább „problematikus” (3,03), ezt követi a külváros (2,98), a fejlett városkörnyék (2,69), a fejletlen városkörnyék (2,37), végül a belváros (2,07). (A többi független változó, azaz a korcsoportok, a legmagasabb iskolai végzettség kategóriái, illetve az aktivitás és a beosztás értékei az előző, általános megelégedettségre vonatkozó kérdéshez hasonlóan ezúttal sem mutattak jelentős különbségeket.)

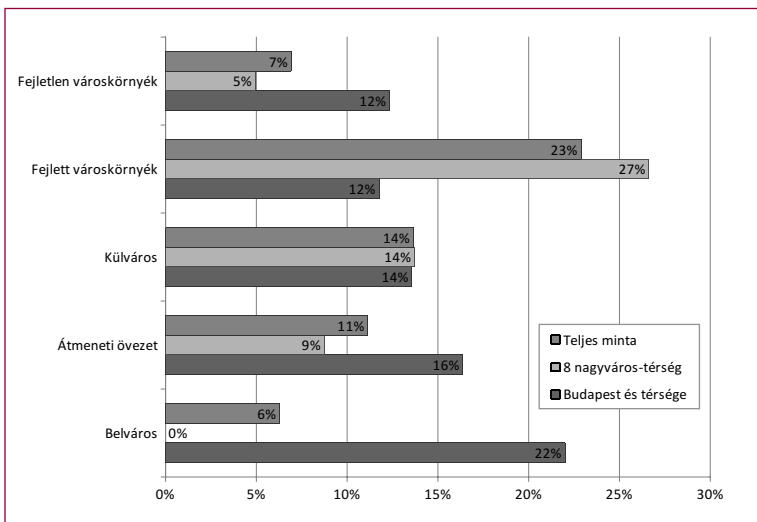
A bizonytalanság

A bizonytalanság jól-léti dimenziója elválaszthatatlan a bűnözés kérdéskörétől, amelynek szakirodalma rendkívül bőséges (lásd *Deflem ed., 2006* áttekintő munkáját, magyar nyelven pedig *Ivanics,*

2013 összefoglalóját). Elsőként azt vizsgáltuk, hogy a megkérdezettek vagy a háztartásuk bármely tagja volt-e már valaha *betörés vagy erőszakos támadás áldozata*. A legmagasabb iskolai végzettség esetében a legfeljebb 8 általános, a szakmunkásképző és a szakközépiskola kategóriái nem mutatnak jelentős különbségeket, a gimnáziumi érettségivel és egyetemi vagy főiskolai diplomával rendelkezőknél ugyanakkor területi alapon differenciálódik a minta: a budapesti agglomerációt mindkét kategória esetében a vidéki nagyváros-térsegeknél jóval magasabb fokú kriminalitási érintettség jellemzi. Az aktivitási kategóriák tekintetében főként a munkanélküliek, továbbá az egyéb inaktívak és a nyugdíjasok jelennek meg sérülékeny társadalmi csoportokként, míg a tanulók kisebb arányban voltak elszendvedők. (Habár a budapesti várostérség esetében a többi 8 nagyváros-térseghoz képest jóval nagyobb mértékben.)

A legnagyobb fokú kriminalitási érintettség a fejlett városkörnyékekre jellemző, ezeket követik a külvárosok és az átmeneti övezetek, míg a „legbiztonságosabbak” a belvárosok és a fejletlen városkörnyékek (53. ábra). Az is figyelemreméltó, hogy e tekintetben a 8 nagyváros-térség és a budapesti várostérség almintája teljesen ellentétes módon viselkedik: míg a fővárosi agglomeráció legbiztonságosabb övezetének a fejlett városkörnyéket vélik, addig a vidéki

53. ábra: „Valaha volt-e Ön, vagy a háztartásának bármelyik tagja betörés, vagy erőszakos támadás áldozata?” (övezetek szerinti bontásban)

Forrás: TÁMOP kérdőíves felmérés adatai alapján saját szerk.

nagyváros-térségek esetében éppen itt találkozunk a legmagasabb (negatív) értékkel. Ehhez hasonló módon, a budapesti várostérségben a belváros a legkevésbé biztonságos, a többi 8 nagyváros esetében azonban – extrém példaként – egyetlen megkérdezett sem jelölte meg az „igen” választ. Az eddigiek alapján látható, hogy a budapesti agglomerációt a vidéki nagyváros-térségeknél magasabb fokú kriminalitás jellemzi, továbbá az is megállapítható, hogy e kérdéskör esetében a területi elhelyezkedés a társadalmi strukturális jellemzőknél fontosabb differenciáló tényezőként jelenik meg.

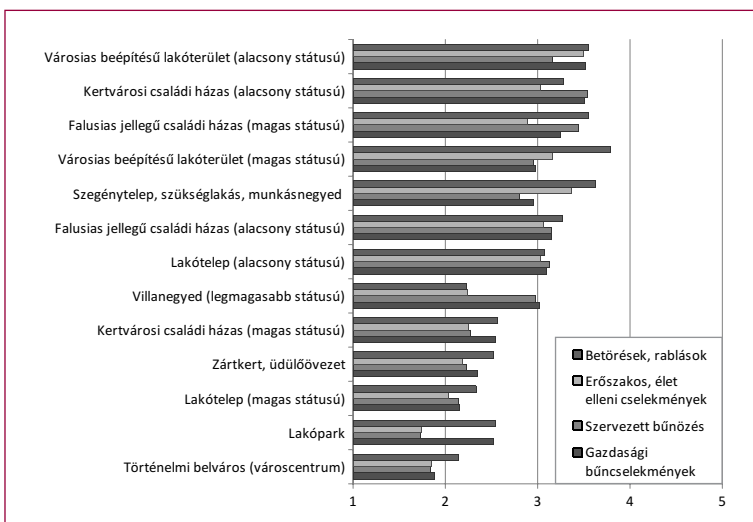
Fontos kérdés volt, hogy a megkérdezettek milyen óvintézkedéseket tesznek a betörések ellen („*Van-e az Önök háztartásában biztonsági riasztóberendezés?*”). Az eredmények alapján a preconcepcióknak megfelelő kép rajzolódik ki, az élbolyban ugyanis a legmagasabb társadalmi státusú népesség lakóhelyeül szolgáló városi övezeteket találjuk. Első helyen a villanegyed szerepel (az itt élők közel 40%-ának háztartásában van [bevallottan] biztonsági riasztóberendezés), ezt követik a lakóparkok, a magas státusú kertvárosi családi házas övezet, az üdülőövezet, illetve a magas státusú városias, hagyományos beépítésű lakóterület (20% feletti értékekkel). A rangsor ellenkező vége ugyancsak a várakozásoknak megfelelően alakul: a szegénytelepi háztartások mindössze 2,8%-a riasztóval felszerelt, ám az alacsony státusú lakótelepek, az alacsony státusú falusias jellegű családi házas területek, valamint az alacsony státusú kertvárosi családi házas övezet értékei is 10% alatt maradnak. A listából mindössze a történelmi belváros (városcentrum) értéke alacsonyabb a vártnál, amelyre vélhetően az szolgál magyarázatként, hogy a városközpontok egyébként is jobban ellenőrzöttek (térfigyelő rendszerekkel, fokozottabb rendőri jelenléttel stb.).

A Stiglitz-jelentés bizonytalanság dimenziójának egyik fő eleme az emberek *félelemérzete*, amely jóval több ember életére és jól-létére van hatással, mint ahányan ténylegesen érintettek (*Stiglitz et al. 2009, 53.*). Eszerint a magasabb félelemérzettel rendelkező társadalmak valójában nem a legnagyobb mértékű bűnözéssel jellemezhetők, a különböző társadalmi csoportok közül pedig általában az idősebbek és a tehetősebbek félnek jobban. Ezek a mintázatok is a személyes biztonság-, illetve bizonytalanságérzet mérésének (és ezen belül a területiség feltárásának) szükségességét mutatják. A biztonsággal kapcsolatos tényadatok mellett tehát a szubjektív, személyes értékítéleteken alapuló véleményadatok megismerése is lényeges. Ennek érdekében vizsgáltuk a „*Hogy érzi*

Ön, a lakóhelye környékén sötétedés után mennyire biztonságos egyedül sétálni?” kérdésre adott válaszokat (1 = egyáltalán nem biztonságos, 4 = nagyon biztonságos), szintén részletes városi övezeti bontásban. A válaszok alapján a kriminalitási tényadatokhoz képest helyenként hasonló, míg egyes övezetek esetében eltérő térbeli konfiguráció rajzolódik ki. A szubjektív véleményekben legkevésbé biztonságosnak vélt övezet a szegénytelep (2,21), továbbá a középérték alatt maradó további három övezet is mind alacsony státusú. Az ellenkező végletként a legbiztonságosabbnak gondolt övezet – némileg meglepő módon – a magas státusú lakótelep (3,14).

Végezetül, a „bűnözés”, mint egységesnek gondolt és gyakran így módon is kezelt kategória kapcsán lényeges hangsúlyozni, hogy e tévékenységeknek a valóságban számos különböző fajtája létezik, típusonként jelentősen eltérő jellemzőkkel és térbeli mintázatokkal (54. ábra). Ennek vizsgálatára tettük fel a „Mennyire súlyosnak ítéli meg az alábbi problémákat a lakása környékén?” kérdést, melynek eredményei alapján feltártuk, hogy a bűnözés különféle típusai az egyes övezetekben más-más intenzitással jelentkeznek és egyúttal jelennek meg az ott élők percepciójában. A villanegyed esetében a legsúlyosabbnak ítélt bűnözési formák a szervezett bűnözés és a gazdasági bűncselekmények, messze megelőzve a másutt egyébként sokkal nagyobb

54. ábra: Mennyire súlyosnak ítéli meg az alábbi problémákat a lakása környékén? (1 = nem súlyos, 5 = nagyon súlyos)

Forrás: TÁMOP kérdőíves felmérés adatai alapján saját szerk.

problémának tartott betöréseket, rablásokat, illetve az erőszakos, élet elleni cselekményeket. (Ehhez némileg hasonló módon a lakóparkokban élők számára is a gazdasági bűncselekmények jelentik a legnagyobb gondot a betörések és rablások mellett, jóllehet a többi városi övezethez képest összességében jóval kisebb mértékben.)

A települési és személyes biztonság (és/vagy bizonytalanság) jóléti dimenzióját vizsgálva összefoglalóan kijelenthető, hogy a hazai nagyvárosok nem kezelhetők homogén területekként, sem a városi biztonság, sem pedig a biztonság lakossági percepciójának tekintetében. A tényadatok esetében többé-kevésbé kiszámítható térbeli hierarchia rajzolódik ki: a magasabb státusú területeket alacsonyabb, az alacsonyabb státusú területeket pedig magasabb fokú kriminalitás jellemzi. A személyes percepciókra irányuló (szubjektív) kérdések ugyanakkor a városi biztonság-bizonytalanság ettől sok esetben eltérő térbeli mintázataira is rámutattak.

Összegzés

A tanulmány a Stiglitz-jelentésben azonosított társadalmi jóléti dimenziók hazai nagyváros-térségi (területi-társadalmi) jellemvonásait vizsgálta, közvetve pedig a modell magyarországi relevanciáját és alkalmazhatóságát tesztelte.

A nyolc Stiglitz-dimenzió részletes elemzésének eredményeként megállapítható, hogy a nagyváros-térségek társadalmi strukturális meghatározottságaiban a 2005-ös állapothoz képest a legjelentősebb változás a lakosság oktatási-képzettségi színvonalának egyértelmű növekedése, az anyagi színvonal javulása (és egyben a jövedelmi-vagyoni polarizáció enyhülése), valamint a közép- és felső-középréteg kismértékű megerősödése volt. E jelenségek mögött vélhetően a nagyváros-térségi társadalmak átalakulása, a gentrifikáció és a társadalmi kirekesztés folyamatai is megtalálhatók.⁷⁷

A népesség aktivitása országos összehasonlításban jelentős, európai szemszögből nézve azonban alacsony, továbbá számottevő az inaktív és a munkanélküliek aránya, amely a gazdasági válság következtében látványosan növekedett.

---

⁷⁷ Ezt részletesen lásd Szirmai Viktória és Ferencz Zoltán: „A magyar nagyváros-térségek térbeli társadalmi jellegzetességei, a centrum-periféria modell átalakulása” című tanulmányában.

Szembetűnő változás a nagyvárosi térségek társadalmi jól-lét szintjeit is kifejező centrum-periféria modellel összefüggő fejlettségi lejtő egyértelmű megváltozása. Az objektív és a szubjektív jól-lét tekintetében a vizsgált nagyvárosi térségek legfejlettebb övezetei a belvárosok, ezek „vezető” pozíciójával versenyeznek a külvárosok. Az átmeneti övezetek legfőbb jellemvonása az erősödő mozaikosság, itt ugyanis a várostérségek legfejlettebb övezeteinek közvetlen szomszédságában találhatóak a városi szegénységet koncentrááló alacsony státusú, szegregált és slumosodó negyedek, szegénytelepek, itt tapasztalhatóak a legsúlyosabb környezeti problémák, aggasztóak a kriminalitás adatai, valamint alacsony a lakosság anyagi jól-lét szintje. Ez a területi széttöredezettség Budapesten sokkal erőteljesebb, mint a vidéki nagyvárosokban. A külvárosi övezetekben ellenben gyors társadalmi fejlődés ment végbe 2005 óta, az itt élők anyagi-vagyoni és oktatási színvonala, aktivitása nagymértékben növekedett, itt a legmagasabb a magas és a közepes státusúak aránya (a belvárosokkal egyetemben), azonban a lakosság egészségi állapota, végzettsége, aktivitása elmarad a belvárosok kedvező értékeitől.

A városkörnyéki települések gazdasági és infrastrukturális fejlettsége 2005-ben tökéletesen tükrözte a társadalmi fejlettséget, ez a kijelentés azonban 2014-ben már nem helytálló. Az elmúlt tíz év során jelentős átstrukturálódás ment végbe, a társadalmi jól-lét tekintetében gyakorlatilag kiegyenlítőddött a fejlett és fejletlen városkörnyék. Sok esetben a fejletlen települések lakosságának – mind objektív, mind szubjektív – társadalmi jól-lét szintje vált kedvezőbbé, többek között az aktivitás, a személyes kapcsolatok minősége és gyakorisága, a környezeti állapottal való megelégedettség, a szubjektív egészség, a csökkenő munkanélküliség és a növekvő anyagi jól-lét, sőt, a kisebb mértékű kriminalitás esetében is.

Végezetül, a kilenc nagyváros társadalmi jól-létét elemezve egyértelmű Budapest, Székesfehérvár és Győr vezető szerepe, míg a fejlettségi létra másik végén Miskolc, Nyíregyháza és Pécs áll. Figyelemreméltó továbbá a nagyvárosok és térségeik közötti jól-lét egyensúly, Miskolc és leginkább Nyíregyháza esetében azonban a központi városok fejlett szigetekként jelennek meg a regionális térszerkezetben, ugyanis a közelükben elhelyezkedő településeket a társadalmi jól-lét tekintetében kevésbé sikerült dinamizálniuk.

A kötet szerzői

Dr. Baranyai Nóra PhD

politológus, szociológus

Tudományos munkatárs, MTA KRTK Regionális Kutatások Intézete,
Nyugat-magyarországi Tudományos Osztály
baranyain@rkk.hu

Dr. Baráth Gabriella PhD

geográfus

Tudományos munkatárs, Kodolányi János Főiskola
gbarath@kodolanyi.hu

Dr. Berki Márton PhD

geográfus

Tudományos segédmunkatárs, MTA TK Szociológiai Intézet
Egyetemi tanársegéd, ELTE TTK Társadalom- és Gazdaságföldrajzi
Tanszék
berkimarton@yahoo.com

Dr. habil. Csizmadia Zoltán PhD

szociológus

Tanszékvezető egyetemi docens, SZE PLI Szociális Tanulmányok Tanszék
csizmadia@sze.hu

Dr. habil. Csizmady Adrienne PhD

szociológus

Tudományos főmunkatárs, MTA TK Szociológiai Intézet
Egyetemi docens, ELTE Társadalomtudományi Kar
csizmady.adrienne@tk.mta.hu

Dr. Ferencz Zoltán PhD

szociológus

Tudományos munkatárs, MTA TK Szociológiai Intézet
Egyetemi adjunktus, Károli Gáspár Református Egyetem Állam- és
Jogtudományi Kar, Társadalomtudományok és Nemzetközi
Tanulmányok Intézete
ferencz.zoltan@tk.mta.hu

Halász Levente

geográfus, földrajztanár

Tudományos segédmunkatárs, MTA TK Szociológiai Intézet
Tudományos munkatárs, Kodolányi János Főiskola
halaszlevente@hotmail.com

Dr. Hardi Tamás PhD

geográfus

Tudományos főmunkatárs, MTA KRTK Regionális Kutatások Intézete
Egyetemi docens, SZE KGK Regionális-tudományi és Közpolitikai Tanszék
hardit@rkk.hu

Hervainé Dr. habil. Szabó Gyöngyvér CSc

politológus

Tudományos rektorhelyettes, tanszékvezető főiskolai tanár, Kodolányi
János Főiskola
szgyongy@kodolanyi.hu

Dr. habil. Izsák Éva PhD

geográfus, szociológus

Egyetemi docens, ELTE TTK Regionális Tudományi Tanszék
eva.izsak@gmail.com

Király Gábor

szociológus

Ügyvivő-szakértő, MTA KRTK Regionális Kutatások Intézete
kiralyg@rkk.hu

Dr. Koós Bálint PhD

közgazdász

Tudományos munkatárs, MTA KRTK Regionális Kutatások Intézete
koosb@rkk.hu

Dr. Kovács Katalin CSc

szociológus

Tudományos főmunkatárs, MTA KRTK Regionális Kutatások Intézete
kovacs@rkk.hu

Prof. Dr. Michalkó Gábor DSc

geográfus, turizmuskutató

Tudományos tanácsadó, MTA CSFK Földrajztudományi Intézet
michalko.gabor@csfk.mta.hu

Dr. N. Kovács Tímea PhD

kultúrákutató

Főiskolai docens, Kodolányi János Főiskola, Kulturális- Média- és
Kommunikációtudományi Intézet
kovacs.n.timea@gmail.com

Dr. Nagy Gábor CSc

geográfus

Tudományos főmunkatárs, MTA KRTK Regionális Kutatások Intézete
Egyetemi docens, SZTE TTK Gazdaság- és Társadalomföldrajz Tanszék
nagyg@rkk.hu

Dr. Schuchmann Júlia PhD

geográfus

Tudományos segédmunkatárs, MTA KRTK Regionális Kutatások
Intézete, Nyugat-magyarországi Tudományos Osztály
Főiskolai adjunktus, Kodolányi János Főiskola, Kulturális- Média- és
Kommunikációtudományi Intézet
schuchmann@rkk.hu

Prof. Dr. Szirmai Viktória DSc

Széchenyi-díjas szociológus

Tanszékezető egyetemi tanár, Kodolányi János Főiskola, Európai
Város- és Regionális Tanulmányok Tanszék
Kutatóprofesszor, MTA TK Szociológiai Intézet
szirmai.viktoria@tk.mta.hu; viktoria.szirmai@chello.hu

Dr. habil. Timár Judit CSc

geográfus

Tudományos főmunkatárs, MTA KRTK Regionális Kutatások Intézete
timarj@rkk.hu

Dr. Váradi Monika Mária PhD

szociológus

Tudományos főmunkatárs, MTA KRTK Regionális Kutatások Intézete
varadim@rkk.hu

Dr. Váradi Zsuzsanna PhD

geográfus

Tudományos munkatárs, MTA TK Szociológiai Intézet
varadi.zsuzsanna@tk.mta.hu